

Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΔΗ

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

(ΘΟΥΚΥΔ. ΙΙ 34-46)

ΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΧΟΛΙΑ
ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Θ' ΕΚΔΟΣΗ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
ΑΘΗΝΑ 1986

οἱ πατέρες ἡμῶν βάρβαρον ἢ Ἕλληνα πόλεμον ἐπιόν-
τα προθύμως ἠμυνάμεθα, μακρογορεῖν ἐν εἰδόσιν οὐ
βουλόμενος, εἰσώω· ἀπὸ δὲ οἷας τε ἐπιτηδεύσεως ἤλ-
θομεν ἐπ' αὐτὰ καὶ μεθ' οἷας πολιτείας καὶ τρόπων
ἐξ οἷων μεγάλα ἐγένετο, ταῦτα δηλώσας πρῶτον εἶ-
μι καὶ ἐπὶ τὸν τῶνδε ἔπαινον, νομίζων ἐπὶ τε τῷ πα-
ρόντι οὐκ ἂν ἀπρεπῆ λεχθῆναι αὐτὰ καὶ τὸν πάντα δ-
μίλον καὶ ἀστῶν καὶ ξένων ξύμφορον εἶναι ἐπακού-
σαι αὐτῶν.

37. Χρώμεθα γὰρ πολιτεία οὐ ζηλούση τοὺς τῶν **1**
πέλας νόμους, παράδειγμα δὲ μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τινὶ
ἢ μιμούμενοι ἑτέρους. Καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀ-
λίγους, ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκλη-
ται, μέτεστι δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους πρὸς τὰ ἴδια
διάφορα πᾶσι τὸ ἴσον, κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἕκα-
στος ἐν τῷ εὐδοκίμῳ, οὐκ ἀπὸ μέρους τὸ πλεῖον ἐς
τὰ κοινὰ ἢ ἀπὸ ἀρετῆς προτιμᾶται, οὐδ' αὖ κατὰ πε-
νίαν, ἔχων δὲ τι ἀγαθὸν δρᾶσαι τὴν πόλιν, ἀξιώματος
ἀφανεία κεκώλνται. Ἐλευθέρως δὲ τὰ τε πρὸς τὸ κοι- **2**
νὸν πολιτεύομεν καὶ ἐς τὴν πρὸς ἀλλήλους τῶν καθ'

37,1 παράδειγμά τινι· στους Ηλείους, στους Αργείους, στους Συρακοσίους, στους Κυρηναίους, στους Ἴωνες της Μ. Ασίας κ.ά. **δημοκρατία**· ἡ λέξη κρατάει ἢ ανανεώνει την ετυμολογική-της διαφάνεια (στη μετάφρ. αναγκαία ἢ περιφραση). Σε μιὰ πόλη δῆμος εἶναι οἱ 'πλείονες' μόνο, ὄχι ὅλοι οἱ πολῖτες. Ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία ὅμως ἀρνιέται τ' ὄνομά-της. Ἰδὲς Ἐπιλεγόμενα σ. 64 **οὐκ ἀπὸ μέρους** = οὐ κατὰ τὸ μέρος τὸ ἐπιβάλλον ἴσον αὐτῷ τῆς πολιτείας πρὸς τὸ κοινὸν τιμᾶται (αρχ. σχόλιο) **ἀπὸ ἀρετῆς**· στη μετάφρ. τὸ αριστοκρατικὸ χρῶμα, που κλείνει για τον αρχαίον ἢ λ., δέν μπορεί να κρατηθεῖ κι' ἔτσι σκοτίζεται ἡ ἀντιθετικὴ σχέση της φράσης με τα προηγούμενα καὶ τα

ἀποκρούσαμε με καρδιά έναν πόλεμο βαρβαρικό ἢ ἑλληνικό που ἐρχόταν πάνω-μας, αὐτά, ἐπειδὴ δέν θέλω να πολυλογῶ σε ἀνθρώπους που τα ξέρουν, θα τ' ἀφήσω. Ποιὸς ἐστάθηκε ὁ δρόμος-μας για να φτάσουμε σ' ἐκεῖνα καὶ με ποιάν πολιτεία καὶ ἀπὸ ποιούς τρόπους ζωῆς ἐγίναν μεγάλα, αὐτά θα δείξω πρῶτα, καὶ ὕστερα θα ἐρθῶ καὶ στῶν νεκρῶν ἐδῶ τον ἔπαινο· ἐχω τὴ γνώμη ὅτι σε μιὰ στιγμὴ τέτοια δὲ θα ἦταν ἀταίριαστο να εἰπωθῶν τα πράγματα αὐτά, καὶ ἀκόμα ὅτι θα ἐχουν να κερδίσουν ὅλοι ὅσοι εἶναι μαζεμένοι ἐδῶ, καὶ οἱ ντόπιοι καὶ οἱ ξένοι, ἀν τ' ἀκούσουν.

37. Το πολίτευμα που ἐχουμε δὲ γυρεύει να πάρει τους νόμους-του ἀπὸ τους ξένους· πιὸ πολὺ εἶμαστε ἐμεῖς τὸ παράδειγμα σε μερικούς* παρά που ξεσηκώνουμε ὅ,τι κάνουν οἱ ἄλλοι. Το ὄνομά-του, ἐπειδὴ δὲ ζοῦμε στηριγμένοι πάνω στους λίγους παρά στους περισσότερους, εἶναι κυριαρχία του δήμου,* δημοκρατία· ὡστόσο οἱ νόμοι, ὅταν εἶναι για τις ἰδιωτικὲς-τους διαφορὲς, δίνουν σε ὅλους τα ἴδια δικαιώματα· ὅσο πάλι για τὴν προσωπικὴ ἐπιβολή, κατὰ που βλέπουν τον καθένα να προκόβει σε κάτι, ὄχι ἀπὸ τὴ σειρά, ὅσο γιατι εἶναι ικανός,* γι' αὐτό τον προτιμοῦν να πάρει μέρος στα δημόσια πράγματα· οὔτε πάλι κανένας ἀπὸ φτώχεια, κι' ὅταν ἀκόμα ἐχει να κάνει κάτι καλὸ στην πόλη-μας, βρίσκειται ἐμποδισμένος, ἐπειδὴ του λείπει ἡ κοινωνικὴ ἐπιβολή. Καὶ δέν εἶναι μόνο στη δημόσια ζωὴ-μας που **2** ζοῦμε λεύτερα· εἶναι καὶ που δέν κοιτάζουμε υποψιασμένοι ὁ ἕνας τον ἄλλον στις καθημερινές-μας

ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων ὑποψίαν, οὐ δι' ὀργῆς τὸν πέλας, εἰ καθ' ἡδονὴν τι δρᾷ, ἔχοντες, οὐδὲ ἀζημί-
 ους μὲν, λυπηρὰς δὲ τῇ ὄψει ἀχθηδόνας προστιθέμε-
 νοι. Ἀνεπαχθῶς δὲ τὰ ἴδια προσομιλοῦντες τὰ δημό- 3
 σια διὰ δέος μάλιστα οὐ παρανομοῦμεν, τῶν τε αἰεὶ
 ἐν ἀρχῇ ὄντων ἀκροάσει καὶ τῶν νόμων, καὶ μάλιστα
 αὐτῶν ὅσοι τε ἐπ' ὠφελίᾳ τῶν ἀδικουμένων κείνται
 καὶ ὅσοι ἀγραφοὶ ὄντες αἰσχύνῃ ὁμολογουμένην φέ-
 ρουσιν.

38. Καὶ μὴν καὶ τῶν πόνων πλείστας ἀναπαύλας 1
 τῇ γνώμῃ ἐπορισάμεθα, ἀγῶσι μὲν γε καὶ θυσίαις δι-
 ετησίαις νομίζοντες***, ἰδίαις δὲ κατασκευαῖς εὐ-
 πρεπέσι, ὧν καθ' ἡμέραν ἢ τέρας τὸ λυπηρὸν ἐκ-
 πλήσει. Ἐπεσέρχεται δὲ διὰ μέγεθος τῆς πόλεως 2
 ἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα, καὶ ξυμβαίνει ἡμῖν μηδὲν
 οἰκειότερα τῇ ἀπολαύσει τὰ αὐτοῦ ἀγαθὰ γιγνόμενα
 καρποῦσθαι ἢ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

39. Διαφέρομεν δὲ καὶ ταῖς τῶν πολεμικῶν μελέ- 1
 ταις τῶν ἐναντίων τοῖσδε· τήν τε γὰρ πόλιν κοινῇ
 παρέχομεν καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε ξηνηλασίαις ἀπειλογόμεν

επόμενα 2 ἐς τὴν ὑποψίαν 'δὲν κοιτάζουμε υποψιασμένοι'.
 Στο πρωτότυπο ἡ ἀρνήση κρύβεται μέσα στο ἐλευθέρως, που
 ἀνήκει καὶ στο β' μέλος. Κατὰ λ. = ζοῦμε λεύτερα σχετικά με
 τὴν υποψία.

τῇ ὄψει ἀχθηδόνας προστιθέμενοι. Κατὰ λ. = προσθέ-
 τοντας στο πρόσωπό-μας θυμὸ, δυσφορία.

38,1 νομίζοντες***, ἰδίαις δὲ κατασκευαῖς· εἶναι πολὺ
 πιθανὸ πὼς ἀπὸ ἀπροσεξία στὴν ἀντιγραφή ἔχει λείψει ἀπὸ τὰ χει-
 ρόγραφα ἡ φράση που θα μιλοῦσε γιὰ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα,
 τοὺς ναοὺς κτλ. 2 μηδὲν οἰκειότερα τῇ ἀπολαύσει καρ-
 ποῦσθαι· κατὰ λ. = νὰ χαίρομαστε με μίαν ἀπόλαυση, που

δουλειές· δὲ θυμῶνουμε με το γείτονά-μας, ἀν τυχόν
 κάνει κάτι κατὰ τὴν ὀρεξή-του, κι' οὔτε παίρνομε
 τὴν ὄψη του πειραγμένου, πράγμα που ἀν δὲ βλάφτει,
 ὅμως στενοχωρεῖ τον ἄλλο. Κι' ἐνῶ στὴν ἰδιωτικῆ- 3
 μας ζωὴ περνούμε ἀπείραχτα μεταξὺ-μας, σαν πολί-
 τες εἶναι πιὸ πολὺ ἀπὸ ἐσωτερικὸ σεβασμὸ που δὲν
 παρανομοῦμε, στους ἀρχόντες-μας κάθε φορὰ πειθαρχ-
 χικοὶ καὶ στους νόμους, καὶ μάλιστα σε ὅσους ἀπὸ
 αὐτοὺς ἔχουν γίνει γιὰ νὰ βοηθοῦν τοὺς ἀδικημένους,
 καὶ σε' ὄσους, καὶ ἀγραφοὶ που εἶναι, ὅμως φέρνουν
 ντροπὴ ὁμολογημένη.

38. Ὡστόσο καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους φροντίσαμε νὰ 1
 βρούμε ὅσο γινόταν πιὸ πολλές ξεκούρασες στο
 πνεῦμα, με το νὰ κρατοῦμε τὴ συνήθεια νὰ κάνουμε
 ἀγῶνες καὶ θυσίες ὅλο το χρόνο μιά πᾶνω στὴν ἄλλη
 ***, ἔπειτα καὶ περιποιημένα σπιτικά γιὰ τον εαυ-
 τό-του καθένας* ἡ εὐχαρίστηση που μας δίνουν αὐτὰ
 κάθε μέρα διώχνει μακριὰ τὴ στενοχώρια. Κι' ἀκόμα 2
 μας ἐρχονται, ἔτσι μεγάλη που εἶναι ἡ πόλη-μας, ἀπὸ
 τὴν πάσα γῆ τα πάντα, καὶ φτάνουμε τὰ ἀγαθὰ που
 γίνονται ἐδῶ νὰ μὴν τα χαίρομαστε καθόλου σαν
 πιὸ δικά-μας ἀπ' ὅ,τι καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

39. Καὶ στὴ μελέτη τῶν πολεμικῶν ξεχωρίζουμε 1
 ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους-μας σ' αὐτὰ τὰ σημεῖα· πρῶτα
 πρῶτα που τὴν πόλη-μας τὴν κρατοῦμε ανοιχτὴ σε
 ὄλους καὶ δὲ διώχνουμε ποτέ ξένο κανένα,* γιὰ νὰ

δὲν εἶναι καθόλου πιὸ δική-μας.

39,1 οἱ ξηνηλασίες, οἱ παρασκευές καὶ οἱ ἀπάτες χαρακτηρι-
 στικά τῆς σπαρτιατικῆς μελέτης τῶν πολεμικῶν. Γιὰ το τελευ-
 ταῖο πρβλ. Θουκυδ. 5,9,5 (μιλεῖ ὁ Βρασίδης): καὶ τὰ κλέμματα

τινα ἢ μαθήματος ἢ θεάματος, ὃ μὴ κρυφθὲν ἂν τις τῶν πολεμίων ἰδὼν ὠφελῆθῃ, πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς τὸ πλεῖον καὶ ἀπάταις ἢ τῷ ἄφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα εὐψύχῳ· καὶ ἐν ταῖς παιδείαις οἱ μὲν ἐπιπόνῳ ἀσκήσει εὐθὺς νέοι ὄντες τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονται, ἡμεῖς δὲ ἀνειμένως διαιτώμενοι οὐδὲν ἤσσον ἐπὶ τοὺς ἰσοπαλεῖς κινδύνους χωροῦμεν. 2
 Τεκμήριον δέ· οὔτε γὰρ Λακεδαιμόνιοι καθ' ἑαυτοῦς, μεθ' ἀπάντων δὲ ἐς τὴν γῆν ἡμῶν στρατεύουσι, τὴν τε τῶν πέλας αὐτοὶ ἐπελθόντες οὐ χαλεπῶς ἐν τῇ ἀλλοτριᾷ τοὺς περὶ τῶν οἰκείων ἀμνομένους μαχομένοι τὰ πλείω κρατοῦμεν· ἀθρόα τε τῇ δυνάμει ἡμῶν 3
 οὐδεὶς πῶ πολέμιος ἐνέτυχε διὰ τὴν τοῦ ναυτικοῦ τε ἅμα ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐν τῇ γῆ ἐπὶ πολλὰ ἡμῶν αὐτῶν ἐπίτευκτον· ἦν δέ που μορῖον τινὶ προσμείξωσι, κρατήσαντές τε τινὰς ἡμῶν πάντας ἀρχοῦσιν ἀπεῶσθαι καὶ νικηθέντες ὑφ' ἀπάντων ἤσσησθαι. Καίτοι 4
 εἰ ῥαθυμῖα μᾶλλον ἢ πόνων μελέτη καὶ μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεῖον ἢ τρόπων ἀνδρείας ἐθέλομεν κινδυνεύειν, περιγίγνεται ἡμῖν τοῖς τε μέλλουσιν ἀλγεινοῖς μὴ προκάμνειν, καὶ ἐς αὐτὰ ἔλθοῦσι μὴ ἀτολμοτέρους τῶν αἰεὶ μοχθούντων φαίνεσθαι, καὶ ἐν τε τούτοις τὴν πόλιν ἀξίαν εἶναι θαυμάζεσθαι καὶ ἔτι ἐν ἄλλοις.

ταῦτα καλλίστην δόξαν ἔχει, ἃ τὸν πόλεμον μάλιστα ἂν τις ἀπατήσας τοὺς φίλους μέγιστ' ἂν ὠφελήσῃ. Για τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας τὸ κρυπτόν παραπονεῖται ὁ ἴδιος ὁ Θουκυδίδης, 5,68,2 2 αὐτοὶ (ἐπελθόντες) = ἡμεῖς 4 σύνταξε: καὶ μὴ μετὰ ἀνδρείας νόμων τὸ πλεῖον ἢ τρόπων.

τον ἐμποδίσουμε νὰ μάθει ἢ νὰ ἰδεῖ κάτι, που ἂν δὲν το κρύβαμε καὶ το ἐβλεπε κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐχτροῦς-μας θὰ μπορούσε τάχα νὰ ὠφελῆθῃ. Γιατι εμεῖς τὴν πίστη-μας τὴ στηρίζουμε ὄχι στὶς ἐτοιμασίαις τόσο καὶ στὰ ξεγελάσματα,* ὅσο στὴν ψυχικὴ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἰδίους δύναμη, ὅταν εἶναι νὰ ἐνεργήσουμε. Ὑστερα στὴν ἀνατροφή ἐκεῖνοι ἀπὸ παιδιὰ ἀκόμα με ἀσκήση σκληρὴ κυνηγοῦν νὰ φανοῦν ἄντρες· εμεῖς περνοῦμε τὴ ζωὴ-μας ἀνέγνοιαστα, κι' ὅμως τραβοῦμε σε ἴδια μεγάλους κιντύνους χωρὶς καθόλου πιό μικρὴν ὀρμὴ. 2
 Ἀπόδειξη: οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκστρατεύουν στὴ χώρα-μας με ὅλους μαζί τοὺς συμμάχουστῶν, ποτὲ μοναχοί· ἀντίθετα εμεῖς μπαῖνομε καὶ πολεμοῦμε στῶν ἄλλων μόνοι καὶ τις πιό πολλές φορές νικοῦμε χωρὶς δυσκολία στὴν ξένη χώρα αὐτοῦς που υπερασπίζονται τα ἴδια-τους τα σίτια. Καὶ οὐτε κανεῖς ἐχτρός ποτὲ ὡς τώρα ἀντίκρισε τὴ δυνάμη-μας συγκεντρωμένη, ἀφοῦ εμεῖς τὴν ἴδια ὥρα καὶ 3
 για το ναυτικὸ φροντίζουμε καὶ στὴ στεριά στέλνομε σε πολλές μεριές στρατὸ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἰδίους. Ὅταν τώρα χτυπηθοῦν κάπου μ' ἕνα μέρος ἀπὸ μᾶς, ἂν νικήσουν μερικὸς, καμαρώνουν καὶ λένε ὅτι μᾶς ἐδίωξαν ὅλους· ἂν νικηθοῦν, πως βρέθησαν ἀπὸ ε- 4
 μᾶς ὅλους νικημένοι. Μιὰ φορά, ἂν εμεῖς θέλομε νὰ παίρνομε πάνω-μας τὸν κίντυνο ζώντας οκνὰ πιό πολὺ παρά σε μελέτη ἐπίπονη, με μιὰν ἀντρεία, που δὲ μας τὴν ἐπιβάλλουν τόσο οἱ νόμοι, ὅσο μᾶς τὴ δίνουν οἱ τρόποι που ζοῦμε, τότε ἔχομε ἕνα κέρδος παρὰπάνω εμεῖς: καὶ που δὲν κουραζόμαστε ἀπὸ πρὶν για τις ἀσκήμας ὥρες που εἶναι νὰ ἐρθουν, καὶ που δὲν

40. Φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας καὶ φιλο- 1
σοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας· πλοῦτῳ τε ἔργον μᾶλλον
καιρῷ ἢ λόγου κόμπῳ χρώμεθα, καὶ τὸ πένεσθαι οὐχ
ὁμολογεῖν τιμι αἰσχροῦν, ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ
αἴσχιον. Ἐν τε τοῖς αὐτοῖς οἰκείων ἅμα καὶ πολιτι- 2
κῶν ἐπιμέλεια, καὶ ἑτέροις <ἑτερα> πρὸς ἔργα τε-
τραμμένοις τὰ πολιτικά μὴ ἐνδεῶς γνῶναι· μόνοι γὰρ
τόν τε μηδὲν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ'
ἀχρεῖον νομίζομεν, καὶ αὐτοὶ ἦτοι κρινόμεν γε ἢ ἐν-
θυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς
ἔργοις βλάβην ἠγνούμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι
μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ᾧ δεῖ ἔργῳ ἔλθεῖν. Δια- 3
φερόντως γὰρ δὴ καὶ τόδε ἔχομεν, ὥστε τολμᾶν τε
οἱ αὐτοὶ μάλιστα καὶ περὶ ὧν ἐπιχειρήσομεν ἐκ-
λογίζεσθαι· ὁ τοῖς ἄλλοις ἀμαθία μὲν θράσος, λογι-
σμός δὲ ὄκνον φέρει. Κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δι-
καίως κριθεῖεν οἱ τὰ τε δεινὰ καὶ ἠδέα σαφέστατα

40,1 σύνταξε : χρώμεθα πλούτῳ² (αντικμ.) καιρῷ ἔργου
μᾶλλον ἢ κόμπῳ λόγου (κατγρμ.). Στη μετάφρ. παρουσιάζε-
ται το λόγου κόμπῳ σαν εξαρτημένο από το καιρῷ. Στο
ὁμολογεῖν ακούει ο αρχαίος ακόμα καθαρά το λέγειν, ὥστε να
υπάρχει και στο β' μέλος χτυπητή η αντίθεση λόγος-ἔργον. Η
μετάφραση υστερεῖ 2 γνῶναι· εξαρτημένο από το ἐστί, που
κρύβεται μέσα στο ἐν (= ἐνι, ἐνεστι) 2-3 οὐ τοὺς λόγους. . .
ο συλλογισμός στηρίζεται στη στενή εσωτερική σχέση ανάμεσα
στα λόγοι-λόγος-ἐκλογίζομαι-λογισμός, μόνο που στο πρώ-
το τονίζεται πῶς πολύ η εξωτερική έκφραση, στ' ἄλλα η εσωτε-
ρική ενέργεια, ο ενδιαθέτος λόγος, η σκέψη. Σε μᾶς οἱ λ. λόγια-
λόγος και συλλογιέμαι-συλλογή έχουν διασπαστεί κι' ἐται η με-
τάφρ. υστερεῖ πάλι. Πρβ. 43,1 λόγῳ-λέγων 3 ὁ· αιτ. της
αναφ. = καθ' ὁ.

δειχνόμεσθε, ὅταν βρεθούμε μέσα σ' αυτές, λιγότερο
τολμηροί από εκείνους που βασανίζονται αδιάκοπα—
και αξίζει κανείς την πόλη-μας να τη θαυμάζει και
γι' αυτά και γι' ἄλλα ακόμα.

40. Αγαπούμε το ωραίο και μένουμε απλοί· αγα- 1
πούμε τη θεωρία και δέν καταντούμε νωθοί. Ο πλού-
τος στέκει για μᾶς πῶς πολύ αφορμή για κάποιον ἔρ-
γο παρά για παινεσιές και λόγια· και τη φτώχεια-του
να την παραδεχτεί* κανείς, δέν είναι ντροπή· πῶς
ντροπή είναι να μὴ κοιτάζει δουλεύοντας να την
ξεφύγει. Και είμαστε οι ίδιοι που φροντίζουμε και για 2
τα δικά-μας και για τα πολιτικά μαζί πράγματα,
κι' ενώ καθένας-μας κοιτάζει τη δουλειά-του, ἄλλος
ἄλλη, δέν κατέχομε γι' αυτό λιγότερο τα πολιτικά.
Γιατι είμαστε οι μόνοι που ὅποιον δέν παίρνει καθό-
λου μέρος σ' αυτά, τον θαρρούμε ἕναν ἄνθρωπο ὄχι
ἡσυχο μόνο ἀχρηστο, κι' ακόμα που ἢ παίρνομε οι
ίδιοι την ἀπόφαση που ταιριάζει ἢ τουλάχιστο φτά-
νομε σε μιά σωστή κρίση για τα πράγματα· γιατι
δέν πιστεύομε πως τα λόγια* φέρουν βλάβη στα
ἔργα· να μὴ διδαχτοῦμε πρώτα με το λόγο, πρὶν φτά-
σομε να ενεργήσομε ὅσα πρέπει, αυτό είναι που θαρ- 3
ρούμε πῶς βλαβερό. Γιατι κι' αυτό το ξεχωριστό ἐ-
χομε ἀλήθεια, ὥστε οι ίδιοι εμεῖς και τόλμη πολλή
να ἔχομε και μαζί να συλλογιόμαστε καλά καλά
ὅ,τι είναι να πάρουμε πάνω-μας. Στους ἄλλους η ἀ-
γνοια φέρνει την αποκοτιά, η συλλογή το δισταγμό.
Ὅσοτόσο θα ἦταν δίκιο την πῶς μεγάλη δύναμη στην
ψυχὴ να κριθοῦν πως την ἔχουν αυτοὶ που ξέρουν ο-
λοκάθαρα και ποιά πράγματα είναι φοβερά και ποιά

γιγνώσκοντες και δια ταυτα μη αποτρεπόμενοι εκ των κινδύνων.

Και τὰ ἐς ἀρετὴν ἐνηντιώμεθα τοῖς πολλοῖς· οὐ γὰρ πάσχοντες εἶδ', ἀλλὰ θρώντες κτώμεθα τοὺς φίλους. Βεβαιότερος δὲ ὁ δράσας τὴν χάριν ὥστε ὀφειλομένην δι' εὐνοίας φ' δέδωκε σώζειν· ὁ δὲ ἀντοφείλων ἀμβλύτερος, εἰδὼς οὐκ ἐς χάριν, ἀλλ' ὡς ὀφείλημα τὴν ἀρετὴν ἀποδώσων. Καὶ μόνοι οὐ τοῦ ξυμφέροντος μᾶλλον λογισμῶ ἢ τῆς ἐλευθερίας τῷ πιστῷ ἀδεῶς τινα ὠφελοῦμεν.

41. Συνελών τε λέγω τὴν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παιδεύειν εἶναι καὶ καθ' ἕκαστον δοκεῖν ἂν μοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλείστ' ἂν εἶδη καὶ μετὰ χαρίτων μάλιστα ἂν εὐτραπέλως τὸ σῶμα αὐταρκές παρέχεσθαι. Καὶ ὡς οὐ λόγων ἐν τῷ παρόντι κόμπος τάδε μᾶλλον ἢ ἔργων ἐστὶν ἀλήθεια, αὐτῇ ἢ δύναμις τῆς πόλεως, ἣν ἀπὸ τῶνδε τῶν τρόπων ἐκτησάμεθα, σημαίνει. Μόνη γὰρ τῶν νῦν ἀκοῆς κρείστων ἐς πείραν ἔρχεται, καὶ μόνη οὐτε τῷ πολέμῳ ἐπελθόντι ἀγανάκτησιν ἔχει ἢ οἷον κακοπαθεῖ, οὐτε τῷ ὑπηκόῳ κατὰ μιν ὡς οὐκ ὑπὸ ἀξίων

4 τὴν χάριν· αντικμ. στο δράσας, στο σώζειν και στο φ' δέδωκε. Στη μετάφρ. ἀνάγκη να αποδοθεῖ κάθε φορά διαφορετικά : το καλό, η χάρη, (η ωφέλεια) ὥστε· ἀνήκει ἢ στην αιτιολ. μτχ. ὀφειλομένην (=ἄτε), ἢ στο σώζειν (ὥστε με απρμφ. ὕστερα ἀπὸ τα ἐπίθ. ἱκανός, ἀδύνατος..., ἐδὴ το βέβαιος).

5 τινὰ ὠφελοῦμεν· τους Ηρακλείδες, τις μητέρες των ἐπτά βασιλιάδων που σκοτώθηκαν μπροστά στη Θήβα, τους Ἴωνες ὅταν ἐπαναστάτησαν κτλ.

41,1 μετὰ χαρίτων εὐτραπέλως· στη μετάφρ. οι προσδιορισμοὶ σε παράταξη τὸ σῶμα = εαυτὸν 3 ἔχει=παρέχει

ευχάριστα, και ὁμως δὲ ζητοῦν γι' αὐτὸ ν' αποτραβηχτοῦν ἀπὸ τους κινδύνους.

Και στην καλὴ διάθεση ἀπέναντι στους ἄλλους δὲν ἔχουμε τὴν ἴδια γνώμη με τον πολὺ κόσμον· τους φίλους-μας ζητάμε να τους κερδίσουμε με το να κάνουμε εμεῖς καλὸ, ὄχι οι ἄλλοι σε μᾶς. Κι' εἶναι πιὸ σίγουρος ἐκεῖνος που κάνει το καλὸ ὅτι θα κοιτάξει τὴ χάρη που του χρωστοῦν να τὴν κρατήσει με τὴ συμπάθεια που θα δείχνει σ' αὐτὸν που ὠφέλησε. Ἀντίθετα ἐκεῖνος που χρωστάει κάτι πίσω δὲν εἶναι τόσο πρόθυμος, γιατί ξέρει πως εἶναι να δείξει καλοσύνη ὄχι για μιά χάρη που θέλει να κάνει, παρά σαν ἕνα χρέος που ξοφλάει. Καὶ μόνο εμεῖς κάνουμε ἀφοβα το καλὸ στον ἕνα και στον ἄλλον,* πιὸ πολὺ γιατί ἔχουμε τὴν πίστη πως εἴμαστε ἄνθρωποι λεύτεροι παρά γιατί λογαριάζουμε το συμφέρο-μας.

41. Με δυὸ λόγια: λέω πως ἡ πόλη-μας στο σύνολό-της πρώτα εἶναι το σχολεῖο τῆς Ἑλλάδας· ἐπειτα ὁ κάθε ἄντρας ἀπὸ μᾶς θα μπορούσε, μου φαίνεται, ὁ ἴδιος σ' ἕνα πλήθος φανερώματα τῆς ζωῆς και με τὴν πιὸ μεγάλη ευστροφία μαζί και χάρη να παρουσιάσει τον εαυτό-του αὐταρκό. Ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι παινεψιές και λόγια τῆς στιγμῆς παρά ἀλήθεια πραγματική, το φανερώνει τῆς πόλης-μας ἡ ἴδια ἡ δύναμη, που τὴν ἀποχτήσαμε ἀπὸ τέτοιους τρόπους ζωῆς. Γιατί εἶναι ἡ μόνη ἀπὸ τις τωρινές, που στην ὥρα τῆς δοκιμασίας δείχνεται ἀνώτερη ἀπὸ τὴ φήμη-της· ἡ μόνη, που οὐτε στον ἐχθρό, που ἦρθε να τὴ χτυπήσει, δίνει να θυμώσει, ἀπὸ τί ἀνθρώπους κακοπαθεῖ, οὐτε στον ὑπῆκοο να παραπονεθεῖ ὅτι τον ἐξουσιάζει.